

»Onsi on onni onnettoman»

RAIMO ANTTILA ja EEVA UOTILA

Suomen *onni* on siinä suhteessa aivan poikkeuksellinen sana, että se on nominatiivissa *-nni*-loppuinen ja taipuu silti *e*-vartaloisen paradigman mukaan. Yleensäkin suomessa on erittäin vähän *Vnni*-tyyppisiä sanoja (Käänteissanakirjan mukaan 56), ja valtaosa niistä on aivan nuoria lainoja, esim. *antenni*, *normanni*, *penni*, *tonni*, *tyranni* jne. Pari kolme omaperäistä sanaa kuten *känni*, *nänni* ja *sonni* on selvästi sekundaareja *i*-johdoksia (esim. *ims*. perua olevan *nänni*-muodon rinnalla on vanhakantaisempi *nännä*; SKES).

Terho Itkonen (1974: 17) mainitsee *onnen* (*onni*) esimerkkinä astevaihtelutomasta paradigmatyyppistä, jonka rinnalla on vaihtelusuhteessa oleva *ponnen* (*ponsi* : *ponte-*) jne. Tällaisten rinnakkaisten paradigmatyyppien kuten *palko* : *palot* — *palo* : *palot*, *silta* : *sillat* — *villa* : *villat* luulisi pyrkivän mukautumaan toisiinsa, niin kuin on käynyt alkuaan erillisten **-eh* ja **-ek*-nominien paradigmoissa. Tällaista mukautumista on tapahtunut harvoin, eikä se silloinkaan ole ollut yhdensuuntaista eikä ennustettavissa (T. Itkonen s. 17—18). Yksittäisistä paradigmasiirtymistä on esimerkkejä, esim. *lahti* : *lahden* (← *laksi* : *lahden*), joka on mukautunut *lehti* : *lehden*, *tähti* : *tähden*-tyyppiin, kun taas *kaksi* : *kahden* on pysynyt alkuperäisessä taivutusmallissaan. Astevaihteluttomaan paradigmatyyppiin on siirtynyt myös eräitä heikossa asteessa nasaaligeminaatan sisältäviä sanoja kuten *lammi* : *lammen* ~ *lammin* (← *lampi* : *lammen* ~ *lammin*), *lummi* : *lummen* (← *lumpi* : *lummen*; *lumme* : *lumpeen*; Lönnrot). *Tammi* (: *tammen*) puolestaan on etymologialtaan edelleen epäselvä (Nuutinen 1984: 329—385). Edellä mainituissa paradigmasiirtymissä ei semanttisella eriytymisellä ole mitään osuutta. Niissä on kyseessä vain analoginen siirtyminen taivutustyyppistä toiseen alkuperäisparadigmojen heikkoasteisten vartalojen pohjalla (*lammi* ~ *lampi* : *lamme-*).

Taivutustyyppi *länsi* : *länthe-* : *länne-*, *ponsi* : *ponte-* : *ponne-* on varsin säännöllinen ja morfofoneemisesti »ennustettavissa» oleva ryhmä: jos heikon asteen vartalo on *-nne-*, tiedetään, että vahvassa asteessa on *-nte-* ja *i*:n edellä *ns*. Poikkeuksellisen *onni*-sanan alkuperään antaa ensimmäisen vihjeen tavutusvartalo *onne-*. Säännön mukaan sitä pitäisi vastata nominatiivi *onsi* ja

vahva-asteinen vartalo *onte-*. Onkin oletettavissa, että *onni* : *onne-* on syntynyt paradigmasiirtymän kautta ims. sanasta *onsi* : *onte-* : *onne-* (< **omte*) 'ontelo, tyhjä tila, notko'. SKES:n *onni*-artikkelissa todetaan, että ims. sana on aikojen kuluessa osittain sekaantunut muodoltaan *onsi*-paradigmaan kansanetymologisen yleistyksen perusteella. Esimerkiksi annetaan Vermlannin idiomi »oman *onteesa* nojaan jeännä» = jäänyt oman onnensa nojaan. Kansanetymologioitakaan ei kuitenkaan synny syyttä, ilman »järkeenkäyppiä» morfosemanttisia indiisejä. Vermlannin esimerkissä lienee pikemminkin kysymys *onnen* etymologian kannalta tähdellisestä reliktimuodosta (jollaiset ovat tyypillisiä Vermlannissa ja muissa kieliperiferioissa). On todennäköistä, että Vermlannin muoto kuvastaa ehkä pitkäänkin jatkunutta sekaparadigmaisuutta *onsi-* ja *onni*-taivutusten välillä. Samanlaista horjuvuutta on *onsi*-sanan virolaisissa vastineissa. Säännöllinen taivutus on *õds* : *õdne* (kuten *lääs* : *lääne*), mutta murteista tunnetaan myös taivutustyyppit *õdne* : *õdne* ja *oone* : *ooze* merkityksessä 'tyhjä tila, notkelma'.

Suomen murteistakin on esimerkkejä *onsi-* ja *onni*-paradigmojen sekaantumisesta etenkin paikannimissä. 'Notkelman, syvänteen' merkitykseen viittaavat selvästi sellaiset paikannimet kuin *Syväonni*, *Syvänonnenoja* (Vahvia-la), *Onnenvuori*, *Keihäsnonni* : *Keihäsontee* illat. (Sippola). Kustavista taas on kirjattu kiintoisa varianttipari *onni* ~ *onsi* 'mäkien välinen syväntee', jonka obliikvisijat nimenomaan kuvastavat sekaparadigmaisuutta: *onnia*, *onsia* (mon. partit.), *onniksi*, *onsiksi* (mon. transl.). Lönnrot mainitsee *i*-vartaloisen taivutuksen *onti* : *onnin* 'i vattenfall det toma rummet unden vattnet' (johd. *ontinen*, *ontiton*), mikä on selvä rinnakkaismuoto *onsi*-sanalle. Sekä heikon asteen (*onne-*) että vahvan asteen (*onte-*) vartalot pyrkivät siis leviämään nominatiiviin (*i*-loppuisena; *onni*, *onti*). Wiedemannilla on *i*-llinenkin taivutus *õññ* : *õññi* (*õññ* : *õñne* -paradigman lisäksi). Kaikkiaan tuntuu kolmen morfofoneemin ristivetoa, ja lisäksi on vielä viron *onsi*-paradigmassa nominatiivilähtöinen pitkä vokaali kauttaaltaan: *õds* : *õdne* ja *õdne* : *õdne*, missä nominatiivi on saanut toisen tavunsa obliikvisijoista. Virossa siis fonotaktinen ero *VVC* 'onsi' *VCC* 'onni' lisää formaalia eriytymistä.

Muodollisesti *onni* 'fortuna (felicitas)' voi siis olla paradigmaattinen eriytymä *onsi* : *onte-* : *onne-* sanasta. Tällainen kehitys ei ole mitenkään odotuksenvastainen, jos otetaan huomioon *lahti* ← *laksi*, *lammi* ← *lampi* yms. tapaukset, joilla tosin on selvä semanttinen yhteys alkuperäisiin paradigmaattityyppeihinsä.

Kahden *onnen* (*onsi* ja *onni*) yhteisen alkuperän semanttinen perustelu onkin jo mutkallisempi tehtävä.

Onsi on suomalais-ugrilaista alkuperää ja palautuu todennäköisesti muotoon **omte*. Etäsukukielten, mm. lapin (lpL *vuob'ta*) vastineiden merkitys on enimmälti 'ihmisen tai eläimen ruumiinontelo'. *Onni* puolestaan on kanta-

»Onsi on onni onnettoman»

suomalaista perua, ja sillä on vastineet karjalassa, virossa, vatjassa, vepsässä ja liivissä. SKES yhdistää yleisitämerensuomalaiseen sarjaan myös lapin sanan (lpL) *vuodna* 'onni'. Lapin *d'n* palautuu kyllä säännöllisesti kantalapin **ñn*:ään, mutta on todennäköisempää, että tässä on kyseessä laina itämerensuomesta lappiin. Varhaiskantasuomen geminaattakonsonanteista ei näet ole varmaa näyttöä muiden kuin klusiilien ja afrikaattojen osalta. Kantasuomesa ja kantalapissa näyttää geminaattasysteemi laajenneen. Lapissa onkin kantalappiin palautuvia ims. lainoja, joissa on muukin geminaatta kuin klusiili tai afrikaatta (Korhonen 1981: 168—169). Osassa itämerensuomea tapahtunut **nd* > *nn* -assimilaatio teki mahdolliseksi paradigmasiirtymän: *onsi* : (*onde-* > *onne*) → *onni* : *onne-*. Uusi sana lainautui sitten lappiin, jossa sillä jo oli etymologinen sukulainen *vuob'ta* 'onsi'.

Rekonstruoinnin tyypillisiä ongelmia ovat juuri kantakielen (inventaarien) ja historiallisten muutosten suhteuttaminen toisiinsa niin, että kokonaiskuva on vakuuttavin. Jos lainoja (tai analogisia muotoja) ei tunnisteta, menetelmä antaa kantakielen rönssyillä vapaasti. Esim. indoeuroopan käsikirjat rekonstruoivat kymrin sanalle *blif* 'katapultti' muodon **g^wlēmo-*, josta ei ole muita todisteita. Paljon parempaa on olettaa lainaa kreikan nominista *blēma* 'heitto' (esim. Massilian seuduilta), ja kannaksi kelpaa pelkkä **g^w(e)lE-*. Näin kymrin itsenäinen todistusarvo häviää ja kantakieli säästyy kummallisuudesta. Kun lapin *vuodna* tulkitaan lainaksi, ei ole välttämätöntä rekonstruoida vksm. *-nne-*nominia, jolta puuttuu fonotaktisen mallin tuki ja joka olisi ainoa esimerkki tyypistään, vaan **omte* riittää kantakielen ainoaksi lähtökohdaksi.

Onsi-sanana merkityksistä näyttää löytyvän vakuuttavaa tukea paradigmaattiselle eriytymiselle. Sana merkitsee suomen murteissa 'notkoa, kuoppaa', 'lahoreikää puussa, tikankoloa', 'eläinten rinta- ja vatsaonteloa'. Yleisluonteisempi merkitys '(tyhjä) tila' on kiteytynyt lähinnä sanontoihin. Sanakirjasäätiön keräytämässä kokoelmassa tietoja on etupäässä savolais- ja pohjalaismurteista. *Onsi*-sanana merkityksistä yleisluonteisin ja abstraktein 'tyhjä tila' tai 'tila' on nyt erityisen huomionarvoinen *onnen* 'fortuna' semantiikan kannalta:

»Onko nyt jotta jää vähän *ontta*?» (Lohtaja); »Eihän siihen tarvihte paljon *ontta* tulla» (Lohtaja); »*Onsi* on ilman alus, kyllä sinne sopii» (Sotkamo); »Onko kuopassa *ontta* ollenkaan, vai onko se jo täynnä?» (Sotkamo); »Onko sitä *ontta* ilman alla vielä mullennii» (Sonkajärvi); »Käy peremmäks, vielähä tiellä on *ontta*» (Harlu); »Oha sitä *ontta* ilema alla muuvallakkii» (Enonkoski). 'Tilan' merkitys on kiteytynyt erityisesti idiomaattisiin ilmauksiin kuten »Onko *ontta* koppelossa/kopperossa?» = onko kotona tilaa? (yleisesti Pohjois-Karjalassa).

Kaakkoismurteiden parataktisten sanontojen komponentti *onnet* kuvasta-

nee sekin *onsi*-sanan merkitystä 'tila, paikka': »Mie uotteli vierasta *ijät ja onnet*» (Räisälä); *ijät onnet* = pitkät ajat (Metsäpirtti); »Sua *ikäsä onnesa* työtä tehdä tähän talloo eikä sen parempoo kiitosta sua» (Savonranta). Ruovedeltäkin on kirjattu vastaava sanonta: »Se on niin *onnessa ja ajassa* koska siihen hauki karkaa (koukkuun)». Näihin idiomeihin on selvästi kiteytynyt ajan ja paikan parallelismi: aika t. ikä ~ tila (*onsi* : *onne-*).

Eräissä toisissa idiomeissa 'tilan' merkitykseen liittyy 'kohtalon, onnen' (huonon tai hyvän) konnotaatio (onhan *kohtalokin kohta* 'paikka' -sananjohdos): »jeäjä *onnelleen*» = jäädä silleen (Jämsä); »Jos se isä nyt oikiil *onnellua on - -*» (Parikkala); »Jos on *onnellaan*, niin kevätkorvalla Mustikista juustot suahaan» (Pielavesi); [Kylvön jälkeen] »Siinäpähän se nyt on *onnessaan*, menestykköön tai ei» (Vihanti).

Joidenkin murre-esimerkkien mukaan myös nominatiivi *onni* merkitsee 'tilaa, tilaisuutta, olotilaa', esim. *onni* 'hyvä tila, olotila, osuus' (Ikaalinen), 'tilaisuus, tarve': »Sattu parraaseen *onneesa* [lääkkeet tautiin]» (Kuopio).

Kautta Suomen tunnetaan idiomi *oman onnensa nojassa ~ nojalla ~ nojaan*, jonka yleisin merkitys on 'itseksensä, omilleen (jätetty)', siis »omassa tilassaan oleva». 'Tilan' konnotaatio tekee ymmärrettäväksi myös *onnen* suomalais-virolaisen merkityksen 'haamu, hahmo, vainaja'. Esim. Keiteleellä sanotaan, että »kuolleet kulukoo immeisen onnella» = ihmisen hahmossa. Tässä lienee kysymys elävän ihmisen sijasta (huom. 'paikka' tässäkin), ihmisen tilalla esiintyvistä vainajasta.

Martti Haavio (1967: 66—67) arveli, että subst. *onni* ja verbi *ontua* kuuluvat yhteen — tosin väärin perustein, sillä Haavion tarjoamat ieur. paralleelit olivat varsin haennaisia. *Ontua, onnahtaa* ym. selittyvät tyhjään (*onteen*) astumisesta; eli kantasana on tässäkin *onsi*. Virossa *õnduma* ym. merkitsevät mm. eläimen kuolemaa, mikä sopii hyvin tähän kontekstiin (vrt. sm. *kaatua*, vir. *langeda* 'kuolla sodassa'). Kiintoisaa on tässäkin se, että vokaalin pituus verbissä *õnduma* 'tulla ontoksi' tuottaa minimiparin verbille *õnduma*.

Idiomaattisessa kontekstissa tapahtunut merkityksen muutos (abstraktistuminen) 'tyhjistä tilasta' 'tilanteeseen, kohtaloon' käy hyvin ilmi sanonnasta *onnen päällä*, joka itäsuomalaisessa Kärämäen esimerkissä vielä merkitsee 'onton, tyhjän päällä' mutta esiintyy yleisesti Länsi-Suomessa nyky-yleiskielen 'onni'-merkityksessä: »On onnem pääl niinko ämmäte varilimpun teko» (Uusikaupunki). Juuri edellä esitetyn tyyppiin idiomeihin, joihin on kiteytynyt taivutusvartalo *onne-*, voi perustua *onsi* 'tila' -sanana semanttinen eriytyminen 'onnen' (fortuna) funktioon. Nämä konteksteihinsa kiteytyneet muodot ovat toisaalta vaikuttaneet siihen, että niiden suhde *onsi*-sanaan on vähitellen hämärtynyt, ja niin on syntynyt uusi paradigma *onni* : *onne-*.

Saman heikkoasteisen taivutusvartalon vuoksi sekä *onsi-* että *onni*-sanasta on lähes identtisiä johdoksia: karj.-aun. *onnellinen, ondehine, onnekas* 'ontto',

»Onsi on onni onnetoman»

onnetoi 'ehyt' («epäontto»), *onnistua* 'onttaa, kovertaa' ja toisaalta sm. *onnellinen*, vir. *önneline*, *önnelik*, *önnekas*, vatj. *ənnəkəz*, *ənnəlīn* 'onnellinen', sm. *onneton*, karj. *onnetoi*, vir. *önnetu*, vatj. *ənnətōi* 'onneton', karj. *önnīstuo*, vatj. *ənnissua* 'onnistua'. *Onsi* ja *onni* -paradigmojen ero ei nimenomaan johdosten osalta ole nykykielessäkään aivan selvä; esim. SKES tulkitsee *onni*-sanan johdokseksi sm. murteiden (Kiihtelysvaara) verbin *onnistaa* 'puhdistaa, järjestää huonetta', joka olisi luontevammin liitettävissä *onsi*-sanueeseen. Myös viron taivutusvariantit *ōds* t. *ōōne* : *ōōne* 'onsi' lienevät jäännettä *onsi*- ja *onni*-paradigmojen ehkä pitkäänkin jatkuneesta muodollisesta ja semanttisesta sidonnaisuudesta.

e-vartalaiset sanat ovat periaatteessa hyvin vanhoja, koska niitä ei ole voitu osoittaa juuri syntyneen kantasuomessa ja sen tytärielissä enää balttilaisten lainojen tulon jälkeen. Poikkeuksellisia mukautumia alkup. *e*-vartaloiden tyyppiin ovat esim. vanha germaaninen laina *ruuhi* ja nuoret ruotsalaislaineat *tiili* : *tiilen* (murt. myös *tiilin*), *saksi* : *saksen* (murt. myös *saksin*), murt. *vuori* : *vuoren* (tav. *vuorin*), murt. *nupi* : *nuven* (tav. *nupin*) (Terho Itkosen huomautus). *Onnen e*-vartalo onkin *onsi*-paradigmasta irtautuneena välillisesti vanha, vaikka *onni* uutena itsenäisenä paradigmana on varmaan melko myöhäinen.

Äännehistorian kannalta terminus *post quem* on *nd* > *nn*-assimilaatio, joka tunnetaan suomesta, karjalasta, vatjasta ja virosta. Tämä muutos lienee tapahtunut siis ainakin osassa vielä suhteellisen yhtenäistä myöhäiskantasuomea, vaikka Lauri Hakulinen (1979: 52) mainitseekin sen (vanhimpien assimilatio-tapausten joukossa) vasta kantasuomen jälkeisenä. Vaikka heikon asteen *nd* onkin säilynyt liivissä ja vepsässä, on tuskin uskottavaa, että *nd* > *nn* olisi tapahtunut suomessa, karjalassa, virossa ja vatjassa vasta kunkin kielen erilliskehityksen aikana.

Liivissä on sana *ēn* 'ontto', joka on mahdollisesti virolainen laina (Kettunen 1938; SKES) ja muodoltaan varsin erilainen *voñ* ~ *oñi* 'onni', jonka Lauri Posti (1942: 256) mainitsee esimerkkinä mksm. *nn*-geminaatan edustuksesta. Näiden sanojen paradigmat pysyvät selvästi erillään päinvastoin kuin suom.-karj.-vatj.-virolaiset *onsi*- ja *onni*-paradigmat, joissa on morfofoneemista ja semanttista risteymää taivutusmuodoissa ja johdoksissa. Liivin *voñ* voisi olla laina niistä mksm:n murteista, joissa *onni*-paradigma syntyi. Uuden paradigman syntyä edellyttävä kielellinen yhteys tai vuorovaikutus sopii kiintoisalla tavalla Terho Itkosen (1972: 94) kaavailemaan kuvaan pohjoiskantasuomalaisten ja virolaisten, kaakkoiskantasuomalaisten (Itkosen myöhempi termi 1978 ja 1983: itäkantasuomalaisten) ja vatjalaisten keskinäisistä historiaantaisista suhteista ja yhteisistä intresseistä kaupankäynnissä ja lappalaisten verotuksessa. Tähän historialliseen kontekstiin voisi ehkä ajoittaa *onni*-uudennoksen. Uudennos on jo varhain siirtynyt naapurikieliin tai -murteisiin kuten liiviin ja lappiin. Vepsänkin johdoksen *oñetiin*, *onnetoi* 'onneton, surkea' voivat

olla lainaa siltä alueelta itäkantasuomea, jossa *nd* > *nn*-assimilaatio loi muodollisen edellytyksen paradigmasekaantumalle. Vepsän assimiloitumaton johdos *ondēkaz* 'ontto' sen sijaan liittyy yksiselitteisesti *onsi*-paradigmaan.

Voisi kysyä, miksi *onsi* : *onte-* : *onne-* on ainoa *-nsi* : *-nte-* : *-nne-* tyypin sana, josta on irronnut analoginen rinnakkaisparadigma, ja miksi uudennoksen alkuperäinen yhteys kantaparadigmaansa on nykyisin kielitajun tavoittamattomissa. Todennäköisin syy on sanan affektipitoisuus. »Kohtalon voima» on askarruttanut muinaista ihmisyhteisöä paljon enemmän kuin nykyistä, ja erityisen tähdellinen se lienee ollut ajoittaisia pitkiä ja hankalia, vaarallisiakin erä-, kauppa- ja verotusretkiä vaatineessa myöhäiskantasuomalaisen heimo-koalition elämässä. Sellaiset sanonnat kuin »oman onnensa nojaan» osoittavat *onnen* alun perin merkinneen 'kohtaloa' yleensä (sekä hyvää että huonoa *onnea*), vaikka nyky-yleiskielessä ja murteissakin on päässyt vallalle sanan positiivinen konnotaatio 'hyvä onni'. Virossa *õnn* on vakiintunut positiiviseen merkitykseen, kun taas huono onni »ontuu» (*õndumine*).

Epäsäännöllinen äänne- ja muotokehitys on tunnetusti tyypillistä nimenomaan affektisille sanoille. *Onsi* ~ *onni* -paradigmaparille riittänee paralleeliksi eufemististuneen, suomesta täysin hävinneen karhunnimityksen *oksi* taivutuksen historia. *Oksi* : *ohte-* : *ohde-* taivutuksesta on kahden paradigmanmuutoksen kautta päädytty taivutukseen *ohto* : *ohdon*. Sanueen paradigmaattista kirjavuutta lisäävät yleiskieleen Kalevalasta omaksuttu (oppitekoinen ja jo syntyessään arkaistisen sävyn saanut) *otso* ja murteiden kansanetymologiset — selitysten mukaan — karhun leveään otsaan viittaavat *otsa* ja *ohta* (SKES).

Onnen (*onni*) irtaantuminen *onnesta* (*onsi*) on hyvä esimerkki siitä, miten muodon ja merkityksen muutokset ovat toisiinsa sidoksissa. Mutta erityisen puhuva esimerkki se on siitä, miten merkitys, merkityksen historia vaikeuttaa muotojen hahmottamista. *Onnen* morfologinen eriytyminen on ollut oikeastaan varsin vaatimatonta: heikon asteen yleistys koko paradigmaan. Kuten mainittu, sama on tapahtunut esim. sanassa *lampi* : *lamme-*, jonka rinnalla on murteellinen variantti *lammi* : *lamme-* ~ *lammi-*. Nämä eriytyvät tajutaan kuitenkin ilman muuta toistensa synonyymeiksi. Äidinkieltään täysin hallitsevan (ja sen kahlehtiman) nykysuomalaisen ei sen sijaan ole yhtä helppoa hyväksyä, että *onnella*, *onnellisella* ja *onnettomalla* on periaatteessa yhtä läheinen suhde *onsipuuhun*, *onttoon*, *onteloon* ja jopa *ontumiseen*. Aika läheinen paralleeli *onni-* ja *onsi-*sanojen eriytymiselle on *syli* : *syle-* : *syl-* ja *syli* : *syli-* paradigmojen ero, sillä näidenkään alkuperäistä semanttista identtisyttä ei välttämättä suoralta kädeltä tajuta. Samanlainen tapaus on myös *apu* : *avun* ja *avu* : *avun* (Terho Itkosen huomautus).

LÄHTEET

- HAAVIO, MARTTI 1967: Suomalainen mytologia. WSOY, Porvoo—Helsinki.
 HAKULINEN, LAURI 1979: Suomen kielen rakenne ja kehitys, 4. p. Otava, Keuruu.
 ITKONEN, TERHO 1972: Historiantakaiset Häme ja Suomi kielen tutkijan näkökulmasta. — Historiallinen Aikakauskirja n:o 2 s. 85—112.
 ——— 1974: Astevaihtelun tempauksia. — Vir. 79 s. 17—34.
 ——— 1978: Kantasuomesta suomeen. — Suomen tieteen ulottuvuuksia, toim. R. Kautto (WSOY, Helsinki—Juva).
 ——— 1983: Välikatsaus suomen kielen juuriin. — Vir. 87 s. 190—229, 349—386.
 KETTUNEN, LAURI 1938: Livisches Wörterbuch. Lexica Societatis Fenno-Ugricae 5. Helsinki.
 KORHONEN, MIKKO 1981: Johdatus lapin kielen historiaan. SKS, Helsinki.
 NUUTINEN, OLLI 1984: Tammi ja tammikuu. — Vir. 88 s. 329—335.
 POSTI, LAURI 1942: Grundzüge der livischen Lautgeschichte. SUST 85. Helsinki.
 Sanakirjasäätiön keräyttämät suomen murteiden sanakokoelmat. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.
 SKES = Suomen kielen etymologinen sanakirja I–VI. Toimittaneet Y. H. TOIVONEN, E. ITKONEN, A. J. JOKI ja R. PELTOLA. Helsinki 1955—78.
 Suomen kielen käänneisanakirja. Toim. TUOMO TUOMI. SKS, Hämeenlinna 1972.

The etymology of Finnish *onni* 'luck, happiness'

RAIMO ANTTILA and EEVA UOTILA

Finnish *onni*: *onne-*, well attested in Finnic languages, is the only occurrence of the shape *Vnne*. In the oblique cases and derivatives it is formally mixed up with *onsi*: *onte-*: *onne-* 'hollow, cavity', well attested in Finno-Ugric. The dialect evidence particularly in Finnish idiomatic expressions proves the original semantic identity between the items as well, e.g. in Vihanti *siinäpäähän se nyt on onnessaan, menestykköön tai ei* '[after sowing] there it now is in its [hollow] space [= place], let it thrive or not'. From concrete contexts like this, 'empty space' developed

readings 'space allotted to something, situation, state, fortune, lot, luck, happiness'. *Ontua* 'to limp' derives from the same situation, '*to step into an empty spot'. The paradigmatic split between *onni* and *onsi* happened in that part of Late Proto-Finnic where *nd* gave *nn*. Thus Livian *voñ ~ oññ* and Veps *onetoi* 'unhappy' are best taken as loans from this area. The same goes for Lapp *vuodna*, although here such formal criteria do not work. The borrowing hypothesis fits well with Terho Itkonen's (1972) proposal of a Late Proto-Finnic cohesion of tribes between the North and Estonia and the Southeast and the Votic lands. Collecting taxes from the Lapps seems to have been one of its lucrative occupations. When Lapp *vuodna* seizes to be independent evidence for reconstruction the proto-language necessitates only **omte* 'hollow' and we escape a shaky ****onne**.